

DOSYA

DEMOKRASİLERDE MESLEK KURULUŞLARININ YERİ VE İŞLEVLERİ*

Gencay ŞAYLAN**

TOPLUM VE SİYASET

Toplumumuzda siyaseti hep aşağılıyor, siyasetten pek hoşlanmıyoruz. Bu konuda dilimize yerleşmiş sözcükler var; örnek olarak karşımızdakini eleştirmek anlamında "siyaset yapma" diyoruz. Başkalarının yanlış iş yaptığı, doğru söylemediği ya da peşin hükümlü olduğu hakkındaki yargımızı bu sözcüklerle belirtiyoruz. "Okula, camiye ve kışlaya siyaset sokma" gibi büyük laflar ediyoruz, oysa siyaset özellikle son ikisinden hiç eksik olmuyor. Siyasetin yapılmaması gereken, hoş olmayan bir şey olduğu yargısı toplumumuza yerleşmiş. 40 yılı aşkın bir süredir çok partili dönemi yaşamamıza, yarışmacı bir siyasal sistemi yerleştirmeye çalışmamıza karşın siyasal kültürümüzün bu özelliği bir türlü ortadan kalkmıyor. Sanıyorum bunu kısaca otoriteye bağımlılık kavramı ile açıklamak olasıdır. Toplumsal kültürümüz ve bunun alt sistemi olan siyasal kültürümüz öyle gelişmiş. Otoriteye çok bağımlıyız.

"...Siyasetin içeriğinde çatışma vardır, klasik bilim felsefesi anlatımıyla 'olmazsa olmaz' koşulu çatışmadır."

Toplumumuzun otoriteye bağımlı bir kültüre sahip olmasının nedenlerini ayrı bir tartışma konusu olarak bırakmak istiyorum. Günümüzde de otoriteye bağımlılık sürüyor, devlet gücü büyük öneme sahip, herşey devletten bekleniyor ve devlet sürekli olarak yüceltiliyor, ön plana çıkarılıyor. Örneğin toplumun en güçlü ve etkin kesimlerinden iş adamları kendi dünya görüşlerine (çıkarlarına) uygun gelen ekonomik politikaları savunurken bunu belli bir rasyonele oturtmaya çalışıyorlar, getirip devleti ortaya koyuyorlar. Belli bir çevrenin çıkarı devletin çıkarı görünümüne dönüştürülüyor. Böylece yalnızca kendilerine tanıdıkları siyaset yapma ayrıcalığı devletin arkasına gizlenirken öte yanda "siyaseti yalnızca devlet büyükleri yapıyor". Peki devlet büyüğü nasıl olunur? Bunun açık bir

yanıtı yok, otoriteyi kim elinde bulundurur ise devlet büyüğü odur, ona bağımlı olunur. Belki bunun çok ilginç ve bakıma da acı örneği 12 Eylül 1980 sonrasında yargı organının tutumudur. Ordu yönetime el koyduğu, anayasa ve anayasal kurumları askıya aldığı halde Anayasa Mahkemesi yerinde durmaktadır. Otoriyete kendi meşruiyetini üretmiş, otoriteye bağımlılık bir meşruiyet kaynağı oluşturmuştur. Anayasal düzenlemelerin, 5 orjeneralin iki dudakları arasında olduğu dönemde Anayasa Mahkemesi hakimleri tören cüppelerini giyip, "görevlerinde" kalmışlardır. Bunu sadece korkuyla sindirmeyle açıklamak olası değil. Bu sanıyorum siyasal kültürün bahsettiğim özelliğini ortaya koymaktadır.

Buna en uç örnek, 1982 Anayasasına bakalım. Bu anayasa siyaset yapmayı neredeyse politikacılara bile yasaklamış. Bu dönemin temel eğilimini yansıtan slogan çok sık duyuluyor: "Birlik ve beraberlik". Bir yandan Avrupalı olmak, AT'na katılmak, demokrasiye sahip olmaktan bahsedilirken "birlik ve beraberlik" sloganını siyasal kültürün, siyasal doktrinasyonun en ağırlıklı sloganı yapmak olanaksızdır. Çünkü siyasetin içeriğinde çatışma vardır, klasik bilim felsefesi antamıyla "olmazsa olmaz" koşulu çatışmadır. Yani siyasetin temelinde çatışma vardır. "Birlik ve beraberlikte" çatışma olmayacak, her şeyi otorite çözecek. Birlik ve beraberlik bir konsensus, bir uyuşma değildir. Bu aslında otoriteye bağımlı olmanın çok açık ifadesidir. Sürekli olarak topluma enjekte edilen bu görüş, toplum tarafından pek itilmiyor, yadsınmıyor, toplum onu kabul ediyor, hoşuna da gidiyor.

Toplumumuzun gördüğü en özgürlükçü anayasa olan, bir anlamda toplumun bir Türk rönesansı yaşamasına yol açan 1961 Anayasası içinde de bu otoriteye bağımlılık ve siyaseti olumsuz bir çerçevede içinde ele almanın çok çeşitli örneklerini görürüz. Örnek olarak bu Anayasada varolan özerk kurumlar demokratikleşme ve çoğulculuk açısından yerleştirilmiş kurumlar değil, anti-siyaset eğiliminin ortaya çıkardığı çözümlerdir. Yani özerkleştirerek siyasetten kurtaralım. En tepe karar organlarından birisi

* Mühendis ve Makina Dergisi Cilt: 29 Sayı:345 Ekim 1988'den alınmıştır.

** TODAİ, Öğretim üyesi.

olarak Milli Güvenlik Kurulu oluşturulmuş, ancak en önemli özellik olarak siyasal partiler budanmış, ocak-bucak teşkilatları kaldırılmış, siyasal partilerin ilçe düzeyinin altında örgütlenmesi yasaklanmış. Gerekçe olarak siyaset halka yayılmayacak, insanlar siyasetle uğraşmayacak; siyaset merkezde devlet içinde yapılacak. Oysa, demokrasi geleneğinin kökleşmesi açısından çok önemli olan, insanların içerisinde yaşadıkları, yüzyüze ilişki içerisinde oldukları ve birlikte tartışıp özümeye ulaştığı insanlarla siyasi etkileşime girmesi budanmış, siyasi parti oligarşileri güçlenmiş, toplum siyasete yabancılaşmıştır.

TOPLUM VE PAYLAŞIM

Siyaset ve çatışma kavramlarından bahsettik, nedir bunlar? Çatışma siyasetin temel özelliğidir. Bırakınız radikal, marksist ya da liberal siyasal bilimcilerini, çok tutucu bir örneği ele alalım. Saswell klasik siyaset tanımını şöyle yapıyor: Siyaset toplumda kimin neyi ne kadar ve nasıl aldığının belirlenmesini tartışan disiplindir. Görevler arasında kararlar almak, yasa çıkarmak, uygulamak vb. bulunur, yani siyaseti yapan kurumlar aslında toplumda kaynakların nasıl dağıtılacağını belirlerler. Bir toplumdaki kaynaklar; zenginlikler, mallar, prestij, statü vb.'dir ve insanlar bu kaynakları elde etme gereksinimi duyarlar. İnsanların toplum halinde yaşamaya başlamaları ile bu özellik ortaya çıkar. Kaynak yaratma değer yaratma ve bunları paylaşma. Toplum ne denli gelişse de, hangi türde örgütlenirse de, hangi tür siyasal rejim altında yaşasa da kaynaklar kıt ve bir paylaşım sorunu vardır. Gelişmiş bir toplumda; örneğin sağlık hizmetlerine çok kaynak ayrıldığını, yeterli doktor ve hastane bulunduğunu, bakım ve tedavi sorunu bulunmadığını varsayalım. Yine de daha nitelikli olan hizmetten yararlanmak, daha iyi olan doktora tedavi olmak için çatışmaya girmek, yani siyaset yapmak zorundasınız.

".Siyaset toplumda kimin neyi ne kadar ve nasıl aldığının belirlenmesini tartışan disiplindir"

Kaynakların nasıl paylaşılacağı konusunda da çatışma vardır. Toplumdaki insanlar, insan grupları, insan-kollektiviteleri meslek grupları, toplumsal sınıflar, etnik gruplar, dinsel gruplar kaynakları paylaşmak için birbirleriyle yarışmaktadırlar.

Kuşkusuz politikacılar siyasetçiler sözcüğümüz paylaşım ilişkisi bir kararı alırken bir takım gerekçeler ileri sürmektedirler. Ahlak, rasyonaliteden, kamu yararından, adaletten söz ederler. Bütün bu kavramların içeriği toplumdaki yarışmaya göre farklı şekilde doldurulabilir. Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesinin, yaşayan herkese bir sağlık hizmeti sağlamanın bir adalet temeli vardır. Ama bunun karşısında başka bir adalet anlayışı vardır. İnsanların istediği doktoru seçebilme hakkı. Hangi adalet anlayışı daha iyidir, bunun ölçüsü yoktur. Burada toplumsal kategoriler açısından farklı rasyoneller ya da tercihler söz konusu olmaktadır.

Hangi adalet anlayışı geçerlidir. İşte bunu toplumdaki yarışmanın, çatışmanın biçimi belirleyecektir. Kuvvet dengesi belirleyecektir. Bu değer paylaşımına ilişkin yarışmanın nasıl olacağı, yani siyasal kararların nasıl alınacağı ve nasıl uygulanacağı toplumlarda bir konsensus, bir uyuşma çerçevesinde ortaya çıkar ve bu uyuşma aslında kendini siyasal rejimin kurumları çerçevesinde gösterir. Ancak bu uyuşma çeşitli etkenlere bağlıdır ve belli başlı 4 etkenden söz edilebilir.

"Toplumdaki her kesimin, her grubun bölümünde ağırlığını koyabilmek için siyasi iktidara yönelik olarak yarışmasına olanak sağlamaktadır. Yarışmaya olanak sağlamadığınız zaman gruplardan birisini ya da ikisini, ya da bir kısmını yarışma dışında bırakırsak toplumda bir travma olur."

Bunlardan birincisi toplumsal bütünleşmedir. Yani toplumsal sınıflar, kesimler, ya da çeşitli çıkar grupları ne ölçüde birbirleriyle bütünleşmişlerdir. İkincisi otoritedir. Toplumdaki yerleşik otorite anlayışı, otoriteye itaat tutumlarıdır. Yani siyasi kültür meselesidir. Üçüncüsü katılım sorunudur, ne ölçüde katılıma izin verildiğidir. Dördüncüsü ise dağılım sorunudur. Bu etkenlere bağlı olarak bir konsensus oluşmaktadır.

Demokrasi olarak tanımladığımız siyasi sistem, siyasi rejim insanların keyfine bağlı olarak ortaya çıkmamıştır. Bu, belirli bir tarihsel oluşum içerisinde belirli sebep-sonuç ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkmış, temelinde belli bir tür sosyoekonomik değişimler yatan bir siyasi rejimdir. Bu siyasi rejimin temel özelliği, sözü edilen konsensusun kararlılık göstergesidir. Konsensus geniş olmalı ve kararlılık göstermelidir. Başka bir deyişle, toplumdaki her kesimin, her grubun bölümünde ağırlığını koyabilmek için siyasi iktidara yönelik olarak yarışmasına olanak sağlanmalıdır. Yarışmaya olanak sağlamadığınız zaman, gruplardan birisini ya da ikisini, ya da bir kısmını yarışma dışında bırakırsanız toplumda bir travma olur, yani o kesimin o grubun sözünü aksettirememesi, gücüyle orantılı, etkisiyle orantılı olarak sözünü aksettirememesi sistemin işlerliğini, başka bir deyişle konsensusu bozar, yaralar.

"...Peki demokrasiyi belirleyen nedir? Katılım ve çoğulculuktur. Katılım ve çoğulculuğun işlerlidir. Demokrasi dinamik bir süreçtir, yani demokrasi şudur, şu değildir deyip statik bir çerçeveye sokmak olası değildir. Tarih içerisinde gelişmiştir ve gelişmeye devam edecektir."

Kısaca, konsensusun daralması ve sistemin işlerliğini kaybetmeye başlaması, destabilizasyon olayının ortaya çıkmasıdır. Bunun içindir ki; demokrasiyi belirleyen temel özellik ne parlamentodur, ne de Anayasa İngiltere'deki, demokrasinin beşiğidir, yazılı Anayasa bile yoktur.

Peki demokrasiyi belirleyen nedir? Katılım ve çoğulculuktur. Katılım ve çoğulculuğun işlerlidir. Demokrasi,

dinamik bir süreçtir, yani demokrasi şudur, şu değildir deyip statik bir çerçeveye sokmak olası değildir. Tarih içerisinde gelişmiştir ve gelişmeye devam edecektir. Gelişmesini sürdürecektir. Sistemin belirleyici parametreleri katılım ve çoğulculuktur. Katılım ve çoğulculuk ise değiştiğimiz gibi toplumdaki bütün grupların yarışmasını, siyasal sistem için yarışmasını öngörür.

TOPLUMDAKİ İKİNCİL ÖRGÜTLENMELER

Geleneksel toplum, buna feodal toplum da diyebiliriz, yerini başka bir topluma bırakırken "toplum nedir?" sorusu da değişik biçimde yanıtlamaya başladı. Daha önceleri toplumdaki farklılıklar "toplumu tanı yaratmıştır, insan hangi kategoride yaratılmışsa öyle kalacaktır" inancıyla mutlaklaştırılırken bu anlayışın yerini şu temellendirme aldı. Toplum tek tek bağımsız bireylerden oluşmaktadır, bunun arkasında sosyal, politik, ekonomik bir mekanizma vardır. Aslında toplum tek tek bağımsız bireylerden oluşmuyor. Hiçbirimiz Robenson değiliz. Hepimiz bağımsız birey olma, bir kişiliğe sahip olma yanında, toplum içerisinde çok çeşitli etkileşimler içindeyiz. Bu etkileşimler içerisinde de çeşitli kümelenmelerin, çeşitli grupların, kolektivitelerin üyesi oluyoruz. Bir mesleğimiz var, bir iş yapıyoruz, bir çalışma yerimiz var, bir eğlence biçimimiz var. Ailemiz, aile ilişkilerimiz var. Çok yönlü kümeleşme içerisindeyiz ve bu kümeleşmeler bizim kişiliğimizi, davranışımızı belirler.

O halde toplum tek tek insanlardan değil, zaman zaman birbiri içerisine giren çeşitli kümelerden oluşuyor. Bu kümeler toplumun yok edilemez, ayrılmaz parçaları. Çünkü belirli insan gereksinmelerini karşılıyorlar. Bizim gereksinmelerimiz sadece fizyolojik gereksinmeler değildir, bir de sosyolojik gereksinmelerimiz var. İnsan olarak başkalarıyla ilişki kurma gereksinmemiz var, kendimizi başkalarına bildirme, tanıtma, başkaları çerçevesinde kişiliğimizi ortaya koyma gereksinmelerimiz var. Asıl olarak toplumda bu ikincil gruplar dediğimiz çok geniş gruplar söz konusu.

"... Bu tür mesleki örgütlerde varlık sebebi o mesleğin toplumsal statüsü, toplumsal konumu, ekonomik çıkarlarıdır. Bu örgütler ekonomik çıkarlarının ötesinde toplumsal statü meselesi üzerinde uğraşmaya başladıkları anda yarışmanın içerisine girmiş demektir."

Bui ikincil gruplar neler: İlk tipi çeşitli kesimlerin ekonomik çıkarları çerçevesinde oluşanlar; sendikalar, işverenler örgütleri, sanayi odaları, esnaf birlikleri, ziraat odaları, TÜSİAD bu çerçeve içerisinde. Yani toplumda belli

işi yapan insanların o işi yapmaktan dolayı ekonomik çıkarları çerçevesinde oluşturduğu örgütlenmeler.

Bunların, bu tipin siyasetle ilgisi çok açık. Zaten bunların varlık nedeni siyaset yapmak. Neden var bunlar? O kesimin ekonomik çıkarlarını savunmak için var, yani değer paylaşımında belirli bir kazanım sağlamak için var. Bunun yolu nedir: Siyaset yapmaktır, çatışmaya girmektir, yarışma yapmaktır. Biraz önce sözettiğimiz siyasi parti mekanizması içerisinde siyasi iktidarı etkilemektir.

İkinci tipi; tam olarak ekonomik çıkarlara yönelmeyen meslek örgütleridir. Bunlar yarı ekonomik tipte ikincil örgütlenmelerdir. Bir mesleğin ekonomik çıkarları yanında, o meslekle ilgili başka sorunları da mesleğin prestij, mesleğin daha iyi bir biçimde yerine getirilmesini gözetir.

O halde, bu tür örgütlerde varlık sebebi, o mesleğin toplumsal statüsü, toplumsal konumu, ekonomik çıkarlarıdır. Bu örgütler ekonomik çıkarlarının ötesinde toplumsal statü meselesi üzerinde uğraşmaya başladıkları anda yarışmanın içerisine girmiş demektir. O halde, siyasetin içerisindedir, siyasetten ayrılması, siyaset yapmaması olası değildir.

Üçüncü tip örgütler belirli amaçlara yönelik örgütlerdir. Bir takım insanlar belirli amaçları gerçekleştirmek için bir araya gelirler, aralarında bu tipte bir ikincil örgüt oluştururlar. Biz bunlara dernekler de diyebiliriz. Bu dernekler de, ister insan hakları ister kadın hakları derneği, ister kanarya sevenler derneği olsun, siyaset yapacaktır. Örneğin kanarya sevenler derneği de kanarya türlerinin ıslahı için ne tür ekonomik önlemler almak gerekeceği, ya da kanaryalara kötü davrananlara ne gibi yaptırımlar uygulanması gerekeceği gibi konularda siyaset yapacaktır.

Dördüncü tipteki örgütler ise gayri resmi yapılarıdaki ikincil örgütlerdir. Tarikatlar, etnik gruplar, hatta hemşehrilik ilişkileri, bir bizlik duygusu çerçevesinde biraraya gelerek bu tipte ikincil grupları oluştururlar.

Bütün bu gruplaşmaların temelinde bir bizlik olayı yatmaktadır. Bu ise "biz" ile "biz olmayanlar" arasında bir farklılaşmaya, bir "çatışmaya" bir yarışmaya, bir değer paylaşımına yönelmektedir. Bu ise siyaset demektir.

İşte çoğulculuk ve katılım iki dinamik ilke olarak, ikincil örgütler mekanizmalarıyla demokrasiye özelliğini kazandıran ve demokrasinin gelişme yönünü belirleyen temel parametrelerdir.